

GUSTAF HELLSTRÖM- SÄLLSKAPET

TEMA: Dandy, kyssmärke och Maria von Platen

Medlemsblad nr 10. Årgång 6
Våren 2006

ISSN 1653-0268

Innehåll

Information	2
Ordföranden har ordet (Sverker Oredsson)	3
Maria von Platen, Söderberg och Gustaf Hellström (Anders Bojs)	4
Om dandyn i konsten. Referat av Thomas Kjellgrens föredrag	6
Hur förklara kyssmärket på den älskades hals? (Lennart Leopold)	8
Vad gjorde Hellström i Woodstock, USA? (Lennart Leopold)	10
Hur förklara kyssmärket... (fortsättning)	12
Gustaf Hellström-sällskapets årsberättelse	16
Hellström-Nytt	18
Gustaf Hellström 1882–1953 (Bengt Holmström)	19

Om detta nummer av medlemsbladet

Denna vår uppmärksammar Sällskapet på olika sätt Gustaf Hellströms väninna Maria von Platen, som nu äntligen fått sitt liv skildrat. I mars kom nämligen biografen *Ett liv på egna villkor. Maria von Platen*. Vi är utomordentligt glada att kunna välkomna bokens författare till årsmötet i maj – se nedan!

I januari nåddes vi av budet att förre stadsbibliotekarien i Malmö, Bengt Holmström, avlidit i en ålder av 81 år. På det bakre omslagets insida återges dikten om hans förtroliga och underfundiga samtal med Gustaf Hellström på ”en bänk i Hyde Park, Bois de Boulogne, Central Park i Kristianstad”.

Ett inslag som jag hoppas kunna göra återkommande i medlemsbladet är ”Mittuppslaget”, där jag introducerar en gåta eller problematik och inbjuder läsarna att gå vidare och gärna inrapportera eventuella fynd.

Lennart Leopold, red.

Information

Årsmötet

Sällskapets årsmöte anordnas klockan 14 söndagen den 13 maj å Möllan, Torsebro. Efter årsmötesförhandlingarna håller redaktör Kurt Mälarstedt, *DN*, föredrag om Maria von Platen, Hjalmar Söderberg och Gustaf Hellström. Därefter ordnas rundvandring kring krutbruket och dess vackra omgivningar. Till sist gives möjlighet att förtära kaffe och våffla å Möllan à 40 kr. Kallelse utgår även till Söderbergssällskapet medlemmar i södra Sverige.

Gustaf Hellström-sällskapets hemsida

Styrelsen vill åter påminna om sällskapets hemsida. Adressen är www.gustafhellstrom.se.

Ordföranden har ordet

Gustaf Hellström-sällskapet får mycket reklam inför sitt årsmöte den 13 maj, då Kurt Mälarstedt kommer och talar om Maria von Platen. Hans bok om henne föreligger nu, och den har blivit flitigt och i huvudsak positivt recenserad.

I hennes liv dyker upp flera av det tidiga 1900-talets litteratörer, främst Hjalmar Söderberg men också Gustaf Hellström, Henning von Melsted, John Landquist och Oscar Levertin. Maria von Platen finns med under annat namn i litteraturen, och hon är sedan 1962 känd i litteraturhistorien under sitt riktiga namn, men det är av värde att en helhetsbild av henne tecknats.

Dessutom har Maria von Platen Kristianstadsanknytning. Hon var officersfru och levde i Vä 1890-1900. Sistnämnda år flyttade hon in till Kristianstad, men där blev vistelsen kort. Hon längtade till Stockholm och flyttade dit 1902. Efter Stockholm, Italien, Herrevadskloster och Röstånga lät hon 1932 bygga sig ett hus i Torsebro. Där levde hon till sin död 1959.

Framför allt för Hjalmar Söderberg var Maria von Platen betydelsefull. Hon gjorde honom bara tidvis lycklig, men hon var inspirationskällan till *Den allvarsamma leken* och *Gertrud*. På detta sätt är hon viktig för svensk litteratur.

Gun-Britt Sundström betvivlar i sin stora recension (*Svenska Dagbladet* 8/3 06) att levnadsteckningar bidrar till att berika romanupplevelsen. Hon menar att det blir besvärligt att hålla isär dikt och verklighet. Efter biografen över Maria von Platen störs hon av att bakom Lydias bevingade repliker som ”Mig får du älska på hedniskt vis” så hör hon nu en röst på skånska. Jag tycker att man kan uppleva det motsatta. Nu hör man inte stockholmska utan en mjuk skånska, och replikerna blir än mer attraktiva.

Genom Kurt Mälarstedts biografi växer Maria von Platen från en älskarinna som vi enbart ser via manliga författare till en kvinna som vi får följa från barndom till ålderdom. Hon hade det bättre än flertalet. Även om hon kunde klaga över brist på pengar led hon ingen nöd. Hennes pappa och andra släktingar försåg henne med vad hon behövde. Självständigheten som hon visade gällde kärlekslivet och hennes val av partners. Här var hon modig.

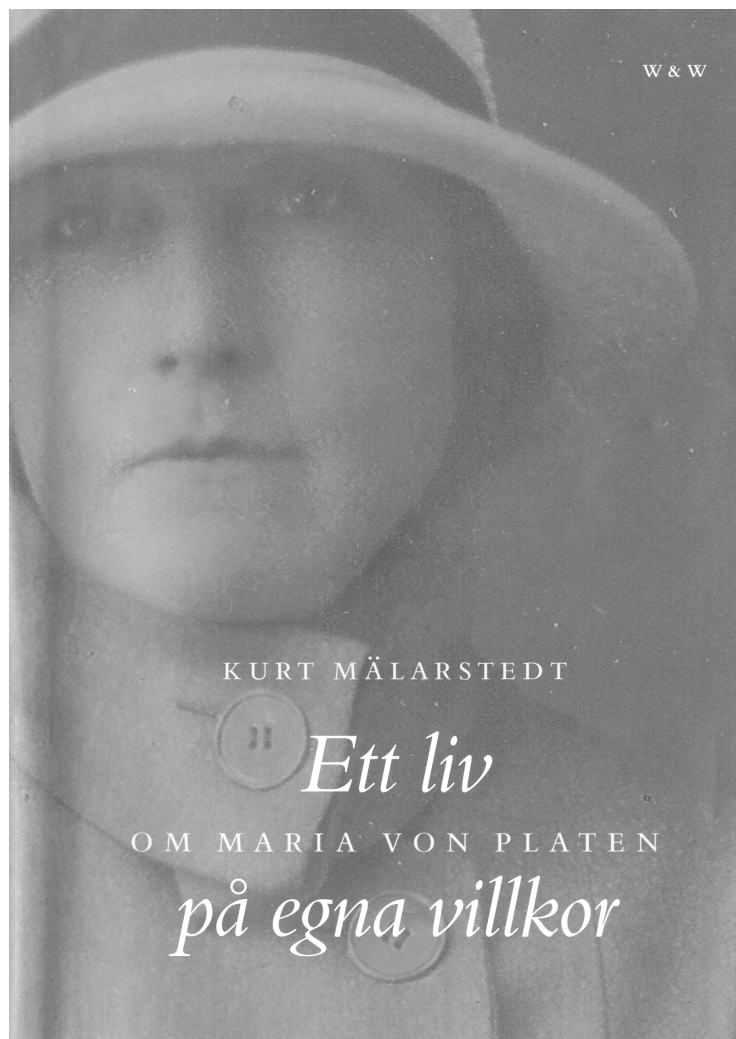
Hon har förtalats också efter sin död. Till exempel kallade Ivar Harrie henne i *Expressen* 1962 för ”de svenska litteratörernas vandringspokal”. Så hade man inte benämnt en man som haft flera älskarinnor, och så skriver man inte idag.

På det sättet blir biografen över Maria von Platen och omdömena om henne tankeväckande. Man får en bild av kvinnors situation under en stor del av 1900-talet och av priset de fick betala som bröt mot befintliga taburegler.

Sverker Oredsson

Maria von Platen, Söderberg och Gustaf Hellström

Kurt Mälarstedts bok om Maria von Platen, *Ett liv på egna villkor*, har rönt stor uppmärksamhet på tidningar-nas kultursidor. Hon bodde i Torsebro den sista tredjedelen av sitt liv, nämligen från 1932 till 1959, och därför har vi valt att förlägga årsmötet dit.

Maria Hallenborg hette den nittonåriga flicka som 1890 "giftes bort" med den 26 år äldre ryttmästaren Wilken von Platen. De var bosatta på herrgården Munkeberg vid Vä och senare på Vasagatan i Kristianstad. Maria bröt upp från man och son 1902 och flyttade till Stockholm, där litteraturhistorikerna fått fram att hon hade förhållanden med Hjalmar Söderberg, Henning von Melsted, Gustaf Hellström och John Landquist. I svensk skönlitteratur har hon satt djupa spår. Söderbergkännaren Bure Holmbäck säger att skådespelet *Gertrud* och romanen *Den allvarsamma leken* inte ens skulle ha existerat utan Maria von Platen och att romanen *Doktor Glas* skulle ha sett annorlunda ut.

Maria von Platen var alltså förebild för Gertrud, kvinnan som hade sådana krav på kärleken att de tre männen i hennes liv inte kunde leva upp till dem. Då fick det vara. Kompromisser hörde inte hemma i Gertruds värld. Maria har också inspirerat Söderberg att skapa karaktären Lydia Stille i *Den allvarsamma leken*, en bok som många anser vara den enda "riktiga" kärleksromanen på svenska. Hon är också en del av Helga Gregorius i *Doktor Glas*. Den boken skrev Söderberg medan förhållandet med Maria von Platen ännu var levande.

Kärleken tog alltså slut. Våren 1906 hade Maria en historia med den unge Gustaf Hellström. Om detta vet vi egentligen bara, att styckjunkarsonen från

Kristianstad inte kunde låta bli att skryta om sin erövring och att skrytet kom till Söderbergs öron. Det blev en svårartad chock och Hellström kom heller inte undan. Han kom att plågas av dåligt samvete för sin lösmynthet, och enligt Ivar Harrie var han mot slutet av sitt liv utsatt för utpressningshot om att historien skulle avslöjas.

Men Hellström hämnades också på Söderberg. Han gjorde detta i sin självbiografiska roman *Det var en tjusande idyll...* från 1938. Kurt Mälarstedt skriver:

Söderberg hade ju använt Hellström som förebild för den unge älskaren i de två verk där han skriver av sig sin kärleksrelation med Maria von Platen, skådespelet *Gertrud* och romanen *Den allvarsamma leken*. I skådespelet skildrar Söderberg titelpersonens unge älskare, musikgeniet Erland Jansson, som en person med utpräglad social underlägenhetskänsla av samma slag som Gustaf Hellströms, en ganska banal älskartyp med ömsom vulgär, ömsom arrogant inställning till kärleken och till kvinnorna. I romanen är gestalten, som där heter Ture Törne, mildare tecknad men fortfarande lite löjlig i sitt maskulina erövrarskryt, sammanfattar Ingrid Lyttkens, som upptäckt hur Hellström i sin roman hämnas.

Hellström skildrar ”inte helt sanningsenligt och med tydlig ironi” premiären på *Gertrud*, där endast applåderna från författarens vänner på parkett kunde ”rädda kvällen från fiasko till någonting som kunde likna en ’litterär’ framgång”. (Citaten från Mälarstedt, s. 131f. Det allra sista citatet är i sin tur hämtat från Hellströms roman, s. 76. Ingrid Lyttkens opublicerade uppsats heter *Nora och fylgia – Maria von Platen i Stockholm 1903-1913*.)

Jag hoppas det framgått att Mälarstedts bok innehåller mycket av intresse och att vi Hellström- och Söderbergsälskare har all anledning att möta upp i Torsebro den 13 maj. Då är det förhoppningsvis vår, för lövsprickningen visar det gamla krutbruket från dess vackraste sida. Efter föredraget hade vi tänkt gå en liten promenad i nejden, där Maria von Platen väckte förvåning genom att plocka svamp, något som Ortsbefolkningen inte betraktade som människovärdig föda. Det går också utmärkt att beställa kaffe och våffla på Möllan.

Anders Bojs

Om dandyn i konsten...

...talade Thomas Kjellgren på Gustaf Hellström-sällskapets höstmöte. Det blev, som han sade, några subjektiva nedslag i dandyns historia.

Dandyn, som först framträder i England i Beau Brummels gestalt, vill verka världsvan herre och är något av ett modelejon. Han klär sig extravagant för att väcka uppmärksamhet och effekt.

Dandyns storhetstid är 1820- till 50-talen, konstaterade Kjellgren. Vi finner typen exempelvis hos Balzac, och Baudelaire levandegör honom i porträttet av poeten Samuel Cramer i kortromanen *Fanfarlo* (1847). Dandyn levde emellertid kvar och förknippas ofta med det sena 1800-talets dekadente och skandalomsusade Oscar Wilde (bilden till vänster). Estetik och liv blandas samman, och i dandyn är det livet som imiterar konsten – Wilde synliggjorde denna tanke i romanen *Dorian Grays porträtt* (1891).

Man skulle kunna tro att dandyn var ett överklassprojekt, men det var snarare så att dessa män ville markera ett utanförskap – de ställde sig vid sidan om klasserna för att kunna avläsa samtiden. Så har dandytypen kommit att för-

knippas med modernismen. Exempelvis klädde sig den ryske poeten Majakovskij utmanande, i likhet med den finlandssvenske poeten Henry Parland (död redan vid 22 års ålder). Parland skildrar "den nya kvinnan" och avläser tiden genom modet. I samband med detta påpekade Kjellgren att tidiga modernister tillhörande de dadaistiska och surrealistiska riktningarna alls inte klädde sig bohemiskt. De var tvärt om mycket klädmedvetna.

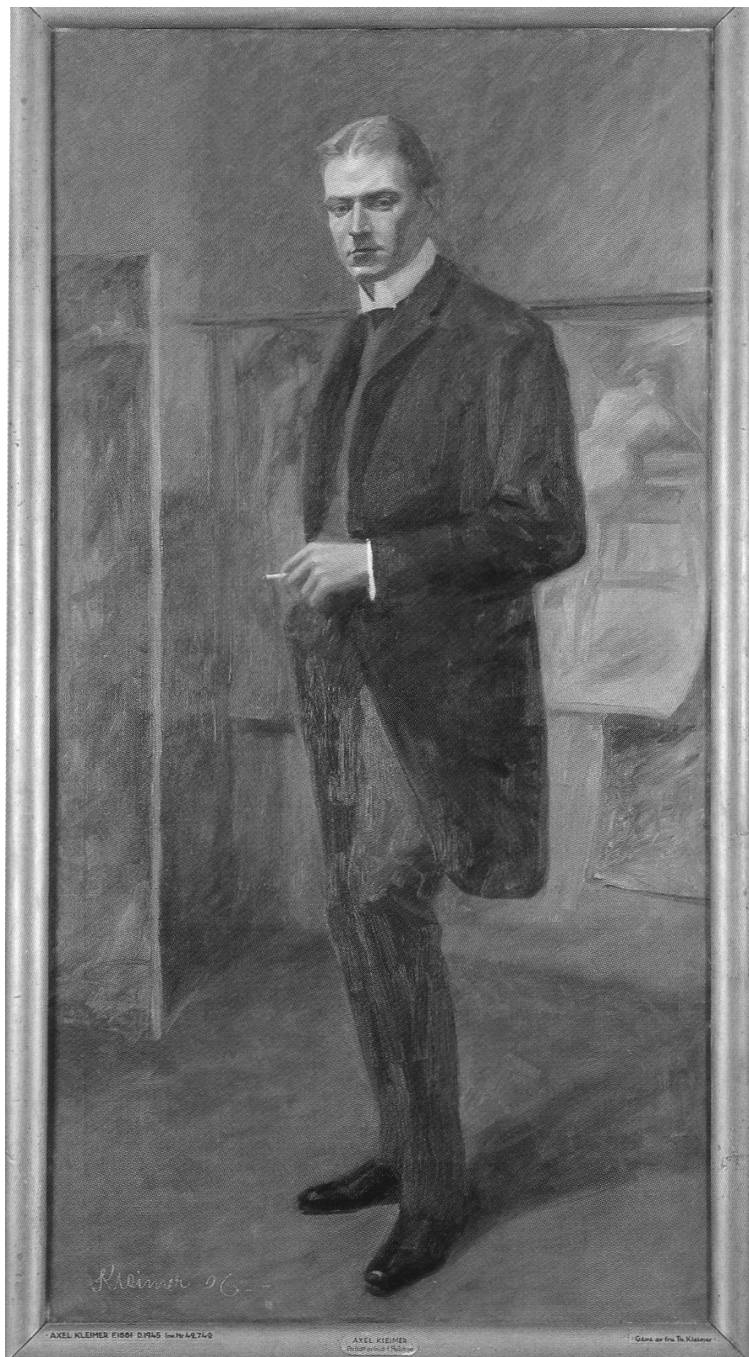
En konstnär som förknippas med dandyn och som Gustaf Hellström kände mycket väl var Nils von Dardel, vars bild "Den döende dandyn" (cirka 1918) har kallats dandyismens "Pietà". Erik Lindegren utgår från målningen i en dikt som ingår i samlingen *Posthum ungdom*.

Thomas Kjellgren vände nu intresset mot Axel Kleimers Hellström-porträtt från 1906, där denne framställs i typisk dandy-pose. Kleimer levde från 1881 till 1945, och för intresserade läsare kan tilläggas att föredragshållaren har skrivit en uppsats om honom i senaste numret av *Gamla Kristianstad*. Axel Kleimers konstnärsminnen finns också utgivna.

Kleimer, som var skolkamrat till Hellström, utbildade sig till konstnär mot föräldrarnas vilja. Han lärde av modernismen men kvarhöll en realistisk stil och var trogen sin egen iakttagelse. Mest känd är han för sina skånska bilder med natur- och Kristianstadsmotiv. Han gjorde skämtteckningar men var aldrig elak.

Kjellgren avslutade sitt uppskattade föredrag med att säga att dandyn då och då kommer tillbaka. Kulturhuset hade för några år sedan en utställning med titel "Vive la décadence"!

Referat: Lennart Leopold

Hur förklara kyssmärket på den älskades hals?

Funderingar med utgångspunkt i Gustaf Hellströms första roman¹

Som bekant debuterade den med tiden högt uppburne tiotalisten och akademiledamoten Gustaf Hellström (1882–1953) som tjugotvååring med novellsamlingen *Ungkarlar* (1904), som mestadels skildrar blaserade och i samtidens ögon chockerande kärleksrelationer. Hösten därefter kom den väsensskilda romanen *När mannen vaknar*, som till skillnad mot debutboken möttes med rätt stor oförståelse och snabbt glömdes.² Att den i senare tid rönt visst intresse bland litteraturkännare hänger i stället samman med forskningen kring Hjalmar Söderberg.

Saken är nu allmänt känd, men det var först 1962 som det genom Sten Reins avhandling *Hjalmar Söderbergs Gertrud* blev känt att karaktärerna Gertrud Kanning i dramat *Gertrud* och Lydia Stille i romanen *Den allvarsamma leken* bägge har sina förebilder i Maria von Platen, en ”förlupen” majorska från Kristianstad, med vilken Söderberg hade haft ett flerårigt hemligt förhållande.³ Senare har Bure Holmbäck utförligare skildrat detta i boken *Hjalmar Söderberg. Ett författarliv*.⁴

Det slutgiltiga ”kraschen” i förhållandet kom den 3 maj 1906, när Söderberg fick reda på att även hans unge författarkollega Gustaf Hellström på senare tid varit hennes älskare. I *Gertrud* motsvaras Hellström av en osympatiskt skildrad musiker med namnet Erland Jansson. I *Den allvarsamma leken* blir hans motsvarighet Ture Törne orsaken till den definitiva brytningen mellan Arvid Stjärnblom och Lydia Stille.

Det som gjort Hellströms roman *När mannen vaknar* aktuell i detta sammanhang är att den skildrar ett något tvetydigt förhållande mellan en helt ung student och en jämförelsevis äldre men ännu ungdomlig friherrinna. Dessutom är maken i romanen kavallerist, liksom Maria von Platens man var det. Frågan som ställts är självklart om Maria von Platen kunnat vara direkt förebild inte bara för Söderbergs kvinnoporträtt utan också för Hellströms.

Söderbergs förhållande med Maria von Platen inleddes efter att hon på senhösten 1901 tillskrivit författaren. Hon hade läst *Martin Bircks ungdom* och ”förälskat sig” i romankaraktären. Ett kortare förhållande med författaren Henning von Melsted hösten 1903 uppvisar samma mönster: Maria von Platen som beundrade hans senaste bok tog brevkontakt, och ett djupare intresse växte

---

¹ Artikeln har tidigare publicerats i *Parnass* nr 4 2005 under rubriken ”Ideal och passion. Gustaf Hellström – lärjunge till Ellen Key?” Här är den något bearbetad.

² För presentation och diskussion kring romanen, se mina tre artiklar i förra numret av medlemsbladet: ”*När mannen vaknar* – Hellströms första roman”, ”Tre kritiker om Hellströms första roman” samt ”En lyckligt olycklig ungdomskärlek”.

³ Sten Rein, *Hjalmar Söderbergs Gertrud. Studier kring ett kärleksdrama*, Bonniers 1962.

⁴ Bure Holmbäck, *Hjalmar Söderberg. Ett författarliv*, Bonniers 1988.

fram. Detta är i och för sig inte märkligare än att människor i vår tid finner varandra genom brevväxling på nätet.

Hellströms roman publicerades ett halvår före ”kraschen” i Söderbergs och Maria von Platens förhållande, och ett rimligt scenario är att hon även denna gång mött författaren först efter det att hon läst boken. Å andra sidan var de bägge från Kristianstad, så det vore inte otänkbart att de träffats redan i ett tidigare skede.

I avsaknad av lämplig angreppsvinkel och i brist på biografiskt material lämnar Sten Rein frågan om ett eventuellt samband obesvarad, liksom senare Bure Holmbäck. Men till hundraårsminnet av händelserna kan det kanske vara dags att ta upp Maria von Platen-temat med utgångspunkt i Hellströms eget författarskap i stället. Låt oss börja med *När mannen vaknar*.

Kyssmärket på friherrinnans hals

Skildringen av svärmeriet mellan den moderlöse unge studenten Reinhold Hirn och hans friherrinna är känsligt genomförd men på ytan föga dramatisk. Hirn är en intellektuell ung man – namnet betyder ju ”hjärna” på tyska – men ur ett vuxet perspektiv är han samtidigt ack så naiv.

Det är alls ingen dålig skildring, förutom att intrigen är väl tunn för en så pass lång berättelse. Trots att upptakten tycks lova en bred och socialt medveten roman i herrgårdsmiljö snävas perspektivet snart avsevärt in, och det vi i fortsättningen serveras är ett erotiskt triangeldrama, där det mesta försiggår på det mentala planet. Den unge mannen läser högt för den älskade, bland annat dikter ur Oscar Levertins *Legender och visor*, och han berättar för henne om en ny tids syn på kärleken mellan man och kvinna, nämligen Ellen Keys högspänt idealistiska kärlekslära.

Det finns starka spänningar i luften, svävande ömhetskänslor, men ingenting avgörande tycks hända mellan de två och den enda gången Hirn verkligen visar handlingskraft är när han ska övertyga friherrinnans man om just detta – att ingenting hänt! Mot detta bedyrande talar dock det föga gentlemannamässiga kyssmärke som maken strax dessförinnan har upptäckt på friherrinnans hals. Hur förklara detta märke i så fall, undrar väl maken.

Hellströms förläggare Karl Otto Bonnier ville ha bort märket från den älskades hals. Hans argumentering känner vi inte. Kanske tyckte han att märket var ologiskt – inget hade ju hänt. Men Hellström skriver i sitt svarsbrev att han läst upp manus för ”tvänne af våra yngre författare”, och bägge anser att märket ska vara kvar.⁵ Tydligen har Hellström ansett sig ha goda skäl att behålla kyssmärket. Men han ger ingen förklaring, så frågan kvarstår.

(Texten fortsätter på sidan 12)

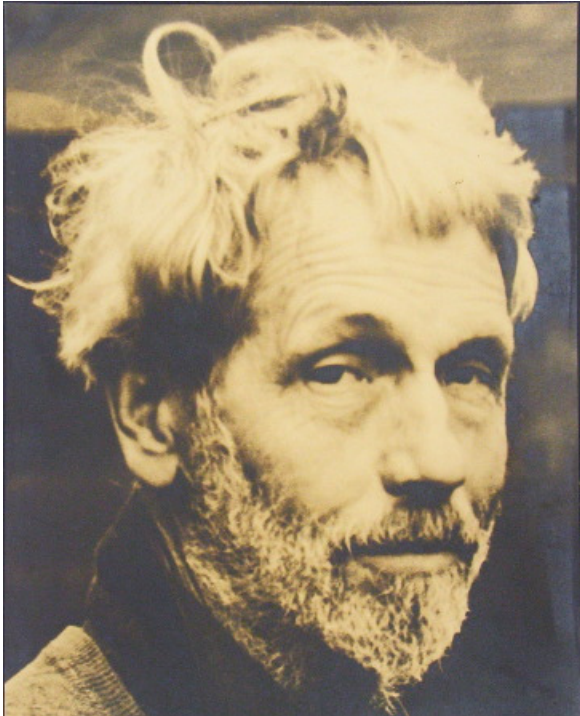
---

⁵ Hellströms brev nr 5 i Bonniers arkiv, daterat Stockholm den 15 september 1905.

MITTUPPSLAGET: VAD GJORDE

Mycket kring Gustaf Hellström är ännu utforskat. Här ett tips till läsarna.

Längst bak i Hellströmboken *Ett rekommendationsbrev* från 1920 läser man: ”Av geografiska skäl har det varit författaren omöjligt att själv läsa korrektur på föreliggande bok”. Dateringen är också anmärkningsvärd: ”The Maverick, Woodstock, Ulster County, N.Y. Sept. 1920”.

Hervey White (1866–1944) skapade The Maverick Art Colony i Woodstock. Kan White vara förlaga till Jeff Russell i Hellströms roman *I morgon är en skälm*?

Bilden hämtad från internetsidan http://www.newpaltz.edu/museum/exhibitions/maverick/hervey_white.htm

vantrivs i umgängeslivet och finner att hans nyvunna amerikanska hustru vill styra honom. Följden blir att han känner sig rastlös och oförmögen att arbeta. Han antar vännen Bills inbjudan att bege sig till en konstnärskoloni i norra staten New York. Stället ligger avsides:

Det var rätt omständligt att ta sig upp till honom. Först några timmar på järnväg längs Hudson. Sen byte till en bibana som gick västerut in i landet. Sen en timmes bussresa norrut, upp i bergen. Bill mötte mig vid en hållplats i en gammal Ford som skramlade vidare ännu högre upp. Han bodde i en

För dem som var unga på sextioalet väcker namnet Woodstock naturligtvis associationer till hippierörelsens stora musikfest: ”Three Days of Peace and Music”. I USA finns flera orter med detta namn, och en ligger i staten New York. Finns det samband mellan Hellströms Woodstock av 1919 och den världsberömda musikfesten sommaren 1969?

I romanen *I morgon är en skälm*, som ju är den sista och avrundande Petreus-romanen, låter Hellström sitt alter ego Stellan Petreus berätta om åren i Amerika dit han kommit i Första världskrigets slutskede (Se *I morgon är en skälm*, särskilt ss. 60-76 och 86ff).

Vid ankomsten till New York är Petreus en varm beundrare av det amerikanska och då inte minst av president Woodrow Wilsons fredspolitik, men den första entusiasmen mattas med tiden. Wilson misslyckas ju nämligen i sina storpolitiska strävanden och själv har Petreus det motigt på det personliga planet. Han

HELLSTRÖM I WOODSTOCK, USA?

bungalow inne i skogen en fem, sex hundra meter över havet. Den var primitiv och hemtrevlig. (s. 65)

Här träffar Petreus nu författaren Jeff Russell: ”Han var lång och mager och såg ut som en vithårig och vitskäggig Kristus med en hy som hårdbränt tegel. Han bar en lång violett blus med svångrem om livet à la Tolstoj” (s. 67f).

Russell och Petreus finner varandra när de kommer på att de bägge känner den svenske författaren Henning Berger, som amerikanen mött i Chicago. Petreus hyr en stuga och stannar i två år:

Och så började jag ett nytt liv. Upp klockan sju på morronen, hämta vatten, sätta på kaffe och rosta ett par brödsvisor, bädda sängen och kasta ett öga i gårdagens New York Times. Sen satt jag vid det långa mat- och skrivbordet och arbetade ett par timmar till dess det blev tid att laga lunchen. Det blev för det mesta två kokta ägg eller uppvärmd pytt i panna. Efter lunchen gick jag ner till Jeff och hjälpte honom med tidskriften som kolonien gav ut. Jag blev så småningom sättare och – om jag får säga det själv – rätt så flink i fingrarna. Jeffs stuga hade bara ett rum, med den öppna spisen mitt inne i rummet. I ena halvan var det sätteri och tryckeri, med en sätkast vid det breda gavelfönstret som hade spindelväv i stället för gardiner. (s. 73)

Hellström befann sig i ”The Maverick, Woodstock, Ulster County, N.Y.”, och hans alter ego bodde i en konstnärskoloni i norra staten New York. Frågan är då om dessa saker kan kopplas ihop och hur mycket verklighet det finns bakom.

Till The Maverick kom **Hervey White** (1866–1944) från Chicago i början av förra seklet och grundade The Maverick Art Colony. Han skapade snart förlaget the Maverick Press och gav ut tidskrifterna *The Wild Hawk* (1911–16), *Plowshare* (1916–35) och *The Hue and Cry* (1923–29). Söker man Woodstock på Internet finner man att detta än i dag är en ort med många kulturella institutioner och aktiviteter, exempelvis The Maverick Festival. Trakten attraherar konstnärer. Jag läser i Bob Dylans memoarer att han bodde där på 1960-talet.

Petreus-böckerna har ofta tämligen hög ”sanningshalt” som självbiografier. Kan det vara så, att Hellström kände denne Hervey White och kanske till och med hjälpte honom i sätteriet? Jag lämnar över frågan till er läsare!

Och 1969 års musikfestival? Jo, den planerades verkligen i Woodstock, men den ägde rum i Bethel, som ligger närmare storstäderna och omges av vidsträckta fält. I Woodstocks dal med skogklädda sluttningar hade man aldrig fått plats.

Lennart Leopold

Hur förklara kyssmärket... (Fortsättning från sidan 9)

Påverkan av litterära vänner

De två ”yngre författare” som Hellström refererar till i brevet till Bonnier bör vara den jämnåriga Sven Lidman och den några år äldre Henning von Melsted. Av Lidmans memoarer framgår att de tre var vänner. Dessutom var Melsted vid denna tid Gustaf Hellströms litterära idol.⁶ De för tiden vågade berättelserna i Hellströms debutsamling *Ungkarlar* (1904) bekräftar verkligen detta. Jämför man med det fortsatta författarskapet blir det nämligen uppenbart att författaren här inte talar med egen röst utan har lånat en modernt blaserad litterär jargong.

Berättarrösterna i debutbokens noveller kan alltså med några enstaka undantag när inte identifieras med Hellström själv, men därför är det också ett misstag att utan vidare läsa novellerna som uttryck för Hellströms egen syn på kvinnan och kärleken, så som Hjalmar Söderberg och i dennes efterföljd även forskaren Sten Rein tycks ha gjort.⁷ Hellström var knappast så cynisk innerst inne, även om han stundom tycks ha visat upp en sådan attityd i umgänget på Stockholms krogar.

Romanen *När mannen vaknar* visar en helt annan sida av personligheten, och i ljuset av det fortsatta författarskapet framstår Reinhold Hirn helt enkelt som en föregångare till Hellströms senare alter ego – den allvarlige Stellan Petreus med den vacklande självkänslan. Men samtidigt läste gärna ut en författarpersonlighet ur texterna, och bilden av Hellström hade naturligt nog präglats av debutsamlingens fräcka och kavata framtoning. Typiskt är då att Hjalmar Söderberg i sin recension avfärdar romanens skira och idealistiska kärleksskildring som verklighetsfrämmande blodlös och ointressant: Hellström gör våld på sin personlighet i den nya boken! (*Svenska Dagbladet* 1905-11-22).

Den andra yngre författare som Hellström syftar på i brevet till Karl Otto Bonnier är rimligtvis den ovan nämnde Sven Lidman, brådmogen erotisk poet och sedermera pingstpastor. De umgicks särskilt intensivt vid den tid då romanen *När mannen vaknar* växte fram.⁸ Liksom Henning von Melsted var Lidman besatt av kvinnan och kärleken. Och liksom denne rörde han sig stundom i kretsar som den unge Hellström ännu bara kunde fantisera om.

Om Hellström försökte imponera på sin nye vän med skandalösa historier om Bengt Lidforss och lundabohemen, så kontrade Lidman med historier om sina adliga släktingar och sina vistelser på Kristianstadslättens adelsgods. Dessa samtal kan ha varit inspirationskällan till valet av miljö i Hellströms roman:

Vi avnjöto tillsammans mina somrar på Råbelöv och mina friherrliga och grevliga fränders titlar, gods och ekipage. [---] Det var kanske under en

⁶ Sven Lidman, *Vällust och vedergällning*, 1957, s. 61.

⁷ Se Rein, s. 206f, 243ff och 270ff.

⁸ Lidman, s. 50f.

omedveten påverkan från mig som Hellströms bok blev mer adlig och ädel än han själv ursprungligen tänkt sig.⁹

Som vi ska se hade Hellström uppenbarligen en egenupplevd kärlekshistoria att berätta – därav den onekliga intensiteten och närheten i berättelsen – men den adliga miljön i *När mannen vaknar* är litterär konstruktion.

En ungtkarlshistoria

Hellström har lyft sin berättelse till en högre social miljö. Men det tycks dessutom vara två helt skilda historier som i romanen smälts samman till en. Varianter av dessa historier återfinns på andra håll i Hellströms författarskap, och i den ena återfinner vi kyssmärket.

I novellsamlingen *Mannen vid ratten* från 1926 finns berättelsen ”Mannerschiöld blir man”. Redan titeln är ju en variant av romanens *När mannen vaknar*, och texternas innehåll ligger nära varandra – utom på den avgörande punkten!

I novellen möter vi den unge officersaspiranten vid husarerna, baronen Nils Mannerschiöld, som ligger ångerfylld på schäslongen i sin ungtkarlslägenhet och begrundar den senaste tidens utveckling. Han har en längre tid haft ett platoniskt kärleksförhållande till sin majors hustru. De har ofta suttit i hans rum och samtalat om livet och kärleken, men på senare tid har samtalen alltmer övergått i kyssar och smekningar. Mannerschiöld är en ung idealist som vill behandla kvinnorna som en gentleman, och han har därför dyrt och heligt lovat sig själv att aldrig göra majorskan några direkta sexuella närmanden. Kort sagt är Mannerschiöld en nära själsfrände till Reinhold Hirn i den drygt tjugo år tidigare publicerade romanen.

Men Mannerschiöld och majorskan har vid sitt senaste möte tappat all sans, och så har det hänt som inte skulle få hända. Nu efteråt är den unge mannen alldeles förkrossad, eftersom han ännu tror på det individuella sanningskravet och den obefläckade kärleken.

Majorskan söker nu upp honom och berättar upprört att majoren tidigare på dagen upptäckt ett kyssmärke på hennes hals. Hur skulle hon förklara detta? I hastigheten uppfann hon då nödlögnen att Mannerschiöld under karnevals-kvällen på mässen fått ett glas för mycket och att han plötsligt kysst henne under dansen! Men *så* kysser ingen gentleman, menar majoren.

Mannerschiöld vill genast gå och förklara sig inför majoren, men majorskan skrattar och säger att hon redan bedyrat sin make att ingenting har hänt. Mannerschiöld ska ingenting säga alls! Om majoren förebrår honom märket, då ska han bara gå upp i enskild ställning och säga: ”Ja, major!” Inget mer.

Historien om majorskan och den unge baronen Mannerschiöld, med dess vändning från idealism till cynism, hade utan vidare platsat i Hellströms

---

⁹ Lidman, s. 60f.

debutsamling *Ungkarlar*, där berättelserna ofta förmedlar just en sådan cynisk syn på kärleken. Men när Hellström utnyttjade samma ungarlshistoria i romanen *När mannen vaknar* tjugo år tidigare, då anpassade han den till den egenupplevda kärlekshistoria han egentligen tycks ha velat förmedla.

Likheterna mellan de bägge versionerna är uppenbara, men också olikheterna. I novellen får kyssmärket den förväntade förklaringen. Majorskan och den unge mannen har hamnat i säng tillsammans, trots alla goda föresatser. När maken upptäcker märket förnekar de bestämt att något förevarit mellan dem.

Också i romanen upptäcks ett kyssmärke av den upprörde maken, och även där förnekas bestämt ”att något hänt”. Men i romanen anas inget dubbelspel. Inte bara tankereferaten utan också berättarrösten stödjer denna version, så läsaren måste tro på detta – ingenting har hänt! Den unge mannen har lovat sig själv att inte gå över gränsen, och han har heller inte gjort det. Men återigen måste vi fråga oss: Hur då förklara märket?

För att förstå finessen med bibehållandet av kyssmärket i romanen, trots förläggarens begäran att det skulle tas bort, måste vi kort betrakta den andra historia som kan anas bakom romanen. Till skillnad mot den första historien tycks detta vara en självupplevd kärlekshistoria. Det samtida biografiska materialet sviker, som så ofta beträffande Hellström, men som tidigare antytts borde författarens övriga produktion i så fall kunna ge ledtrådar – Hellström återanvänder ju ofta sitt verklighetsmaterial i varierad eller transformerad form.

En lyckligt olycklig ungdomskärlek

Att det funnits verklighetsbakgrund till debutromanen antyds i jagberättelsen ”Rummet bredvid” i samlingen *Mannen vid ratten*, alltså just den samling där den ovan refererade novellen ”Mannerschiöld blir man” också ingår.

Jagberättaren har beställt rum på ett badhotell på en ö i yttre skärgården – i själva verket Utö, där Hellström sommaren 1925 arbetade med romanen *Sex veckor i Arkadien*¹⁰ För arbetsrons skull har han velat ha ”det tystaste rummet på det stillsammaste hotellet”. Det är nu som debutromanen aktualiseras:

Men för mig ägde det dessutom ett visst affektionsvärde. För jämnt tjugo år sedan hade jag här skrivit en roman, en sådan roman som man skriver, då man är tjugutvå år gammal och går omkring med sin av hopp och svärmod, tro och tvivel och lyckligt olycklig kärlek bestående person omsorgsfullt dold under en klädsam för att ej säga elegant vardagskostym av skepsis.¹¹

Det kan inte råda något tvivel om att Hellström här syftar på tillkomsten jämnt tjugo år tidigare av romanen *När mannen vaknar*. Senare i samma avsnitt talar han dessutom om ”en roman om utståndna lidanden för en kvinnas skull”, och

¹⁰ Se min uppsats ”Tillbaka till min ungdoms ö” i Gustaf Hellström-sällskapets medlemsblad nr 2: 2004.

¹¹ Gustaf Hellström, *Mannen vid ratten*, s. 168f.

formuleringar som dessa pekar onekligen på en verklighetsbakgrund. Hellström anknyter till denna ungdomskärlek också i andra texter.¹²

Kyssmärket på majorskans hals

Nils Mannerschiöld och Reinhold Hirn har detta gemensamt, att de beträffande kärleken ännu är unga idealister som vill tro på den rena och sedliga kärlekslära som runt förra sekelskiftet kunde sammanfattas i namnet Ellen Key. Mannerschiöld och majorskan faller för frestelsen, medan Reinhold Hirn och friherrinnan lyckas hejda sig på gränsen. Så kan kyssmärket på den älskades hals förklaras. Berättelsens moral och inre logik kräver att det finns där. Kyssmärket kan läsas som tecknet på hur nära fallet de ändå varit, och just därför måste det finnas kvar i romanen. Inte för att det visar vad som hänt, utan därför att det visar vad som hade kunnat hända!

Återstår att fundera över kopplingen mellan officershustrun i Hellströms texter och majorskan Maria von Platen. Om min tankegång är riktig hade Hellström knappast henne i tankarna när han skrev sin debutroman 1905, men i efterhand måste han ha slagits av möjligheten att läsa berättelsen just så, och i så fall kan novellen "Mannerschiöld blir man" ha tillkommit som en kommentar till den typen av spekulationer. Som vi konstaterat är den bedragne äkta mannen i novellen inte bara officer just vid husarerna, utan hans grad är nu verkligen preciserad till major! Detta kan knappast vara en tillfällighet.

Hellström skrev ofta utifrån egna erfarenheter. Man kunde därför lätt föreställa sig att Nils Mannerschiöld i novellen skulle vara ytterligare ett självporträtt. Men återigen har Hellström månat om att vara nästan övertydlig.

Novellerna "Mannerschiöld blir man" och "Rummet bredvid" togs bägge med i samlingen *Mannen vid ratten* (1926) och är tydligen barn av samma tillbakablickande stämningar. I "Rummet bredvid" nämner Hellström att han arbetade med en bok på Utö sommaren 1925, och som framgått ovan var detta *Sex veckor i Arkadien*. I denna roman har Hellströms alter ego Stellan Petreus en rival om den älskade studentskan Gertrud Bondesson, och denna rival är just Nils Mannerschiöld, som till yttermera visso sägs ha "varit kavallerist ett år, men tröttnat och slagit sig ned i Lund".¹³

Mannerschiöld i *Sex veckor i Arkadien* är i mycket raka motsatsen till Stellan Petreus, och genom att endast något halvår efter romanens publicering göra denne motståndare i kärleken till hjälte i novellen om majorskan och hennes unge älskare avvisar Hellström alla eventuella spekulationer. Maria von Platen-temat tas upp men förläggs utanför den egna personliga erfarenheten. Hellström lyfter fram den möjliga tolkningen i ljuset – men avvisar den.

Lennart Leopold

---

¹² Se min uppsats "En lyckligt olycklig ungdomskärlek. Om ett återkommande motiv i Gustaf Hellströms författarskap" i Gustaf Hellström-sällskapets medlemsblad nr 9, årgång 5, hösten 2005.

¹³ Gustaf Hellström, *Sex veckor i Arkadien*, s. 85.

Gustaf Hellström-sällskapet

Verksamhetsberättelse för år 2005

Strax efter årsmötet 2005 avled Göran Ågren. Han tillhörde de drivande krafterna bakom Gustaf Hellström-sällskapets tillkomst och gjorde trots sin allvarliga sjukdom in i det sista stora insatser som sekreterare för att den löpande verksamheten skulle fungera, men också när det gällde att bidra med idéer för att främja Sällskapets framtida utveckling.

Styrelse

Styrelsens sammansättning har under verksamhetsåret varit följande:

Sverker Oredsson	ordförande
Eva Ström	vice ordförande
Helene Gunnarsson	kassör
Anders Bojs	sekreterare
Christian Bondeson	ledamot
Mona Haglund	ledamot
Hans Holmberg	ledamot
Lennart Leopold	ledamot
Ingemar Ottosson	ledamot

Styrelsen har under verksamhetsåret hållit tre protokollförda sammanträden samt ett antal mera informella kontakter. Styrelsearbetet har i hög grad kretsat kring mötesverksamheten och möjligheterna att sprida kunskap om Sällskapet och öka medlemsantalet.

Revisorer och valberedning

Revisorer har varit Kerstin Hjelm och Ulla Mårtensson med Elsa Christersson som suppleant.

Valberedningen har utgjorts av Roland Persson, sammankallande, och Lars-Åke von Vultée.

Medlemmar och medlemsavgifter

Årsavgiften är 100 kronor för medlem och 50 kronor för familjemedlem. Årsavgiften för juridisk person är 1000 kronor. Ständigt medlemskap kan lösas för 2000 kronor (gäller ej juridisk person).

Vid årets slut hade 88 medlemmar betalat sin årsavgift.

Ekonomi

Inkomsterna för år 2005 har uppgått till 8730 kronor, varav 7850 kronor utgör medlemsavgifter.

Utgifterna för år 2005 har uppgått till 8427 kronor. Den utgående balansen uppgår till 16724 kronor.

För en utförligare ekonomisk redovisning hänvisas till bilaga.

Medlemsblad och informationsverksamhet

Under verksamhetsåret har två medlemsblad utgivits till samtliga medlemmar.

Medlemsblad 1:2005 var inriktat på Gustaf Hellströms litterära debut med novellsamlingen *Ungkarlar* hösten 1904. Lennart Leopold stod för en bearbetad version av sitt föredrag kring ämnet på höstmötet 2004.

Medlemsblad 2:2005 (enligt nya numreringen Nr 9. Årgång 5) innehåller förlagsredaktör Lena Svanbergs föredrag "Kärlek och journalistik". Där behandlas Stellan Petreusserien, särskilt *I morgon är en skälm*, och Hellströms stort uppslagna DN-reportage från Tyskland i maj 1933, vilka resulterade i boken *Det tredje riket. Från Hitlerkupp till tysk folkenighet*. Lena hade också med sig kopior av de sex förstasidorna från DN. Reportagen kommer att plastas in och förhoppningsvis uppsättas på Stadsbiblioteket. Vidare skriver Lennart Leopold om Hellströms romandebut med *När mannen vaknar* senhösten 1905 och det mottagande boken fick. Ett annat bidrag behandlar ett återkommande motiv i Gustaf Hellströms författarskap: "En lyckligt olycklig ungdomskärlek".

Annan verksamhet för att "synliggöra" Sällskapet har varit deltagande i Kristianstads Bokfestival samt medlemskap i DELS (De litterära sällskapens samarbetsorganisation). Sällskapets Hemsida är under successiv uppbyggnad.

Mötesverksamheten

Vid årsmötet söndagen den 17 april 2004 talade Lena Svanberg över ämnet "Kärlek och journalistik" (se ovan).

Höstens medlemsmöte hölls söndagen den 23 oktober. Konsthallschefen Thomas Kjellgrens föredrag hette "Om dandyn i konsten" och hade sin utgångspunkt i Axel Kleimers oljemålning av Gustaf Hellström från 1906. Detta porträtt hänger i bibliotekets Gustaf Hellström-rum, där också mötet i sedvanlig ordning ägde rum (se referat ovan s. 6).

Vid båda mötena stod Sällskapet också för viss lekamlig spis till de närvarande.

Styrelsen

Hellström-Nytt...

...blickar framåt denna gång.

Litteraturprofessorn Ivo Holmqvist kommer till höstmötet

Höstmötet hålls söndagen den 15 oktober. Professor Ivo Holmqvist kommer att tala kring Gustaf Hellström och journalistiken med inriktning främst mot USA.

Kommande medlemsblad

För hugade skribenter meddelas att höstens medlemsblad är under planering. Alltsedan starten har en av ambitionerna varit att följa Hellström i spåren hundra år efteråt, med följd att vi kunnat fira hundraårsjubileer varje år! Så även i denna årgång.

En god cognac ska ju avnjutas långsamt, och medlemsbladet fortsätter därför att uppmärksamma förvecklingarna kring Hellströms vänskap med Maria von Platen. Till hösten planeras grundligare redovisningar av och resonemang kring Hjalmar Söderbergs bägge ”porträtt” av Gustaf Hellström i *Gertrud* och i *Den allvarsamma leken*. I samband med detta kommer undertecknad dessutom att diskutera Hellströmbilden i Sten Reins avhandling *Hjalmar Söderbergs Gertrud. Studier kring ett kärleksdrama* (1962). Det tycks mig uppenbart att författaren tämligen oreflekterat tagit över Hjalmar Söderbergs negativa bild av den unge Hellström, en bild som i sin tur ursprungligen fotats på de ofta cyniskt hållna novellerna i *Ungkarlar* (1904), vilka långtifrån är typiska för det fortsatta författarskapet (se ovan s. 12). Allt sedan händelserna våren 1906 tenderade Söderberg uppenbarligen att dessutom i Hellström främst se en föraktlig rival.

Vidare kommer höstnumret att ta upp ett och annat om Hellström och Amerika, apropå Ivo Holmqvists föredrag. Exempelvis har en av Sällskapets aktiva medlemmar fäst min uppmärksamhet på texten ”En anekdot” som Hellström publicerade år 1940 i *Kronprinsessans bok för Finlands Röda Kors*. Berättelsen, som har klar Amerikaanknytning, finns också i en annan, delvis annorlunda version, vilket åter ger oss möjlighet att se hur Hellström bearbetar och omarbetar sitt material. Han är onekligen en återanvändningens mästare!

Texter eller synpunkter kring ovanstående – och för den delen också kring helt andra saker som har med Hellström att göra – är alltid välkomna! Minns gärna att vi våren 2007 har anledning att uppmärksamma dels Hellströms flytt (flykt?) till London, dels hans genombrott hos kritiken med novellboken *Kaos*.

Och vi kan blicka ännu längre: År 2008 är det olympiad i Beijing. Hundra år tidigare var Olympiska spelen förlagda till London – och Hellström var där!

Lennart Leopold

Gustaf Hellström 1882–1953

En bänk i Tivoliparken, Kristianstad. Vi talar
om flanörerna, viljans frihet, klassresenärer,
dagdrömmar, Tjurö, kärlek och politik.

Tag av dig handskar och damasker.
Flanörernas tid är förbi, säger Stellan Petreus,
en mycket ung man, fostrad i första kretsen
kring Lidforss.

Petreus, demonstranten: ytterst i andra raden
till vänster, lite utanför ledet. Alter ego:
London, Paris och New York blev hans
arbetsplatser. Lite utanför ledet. För egentligen
var han ju diktare.

En bänk i Hyde Park, Bois de Boulogne,
Central Park i Kristianstad. Snörmakare
Lekholm passerar med en bugning. Tvinnar
sin mustasch, har fått en idé.

Bengt Holmström

Att värna om bygden.

Att värna om bygden och dess invånare är alltsedan 1826 en av våra grundtankar. Därför stöder vi såväl idrott som kultur, näringsliv, samhälle och ideell verksamhet i Östra Göinge och Kristianstads kommuner.

**Kristianstads
Sparbank**

Gustaf Hellström-sällskapet är ett ideologiskt fristående sällskap, som verkar för att lyfta fram Gustaf Hellströms litterära författarskap och journalistik. Sällskapet har sitt säte i Kristianstad.

Adress: c/o Stadsbiblioteket, Föreningsgatan 4, 291 32 Kristianstad.

Styrelse: Sverker Oredsson, ordförande, Eva Ström, vice ordförande, Helene Gunnarsson, kassör, Anders Bojs, sekreterare, Christian Bondeson, Mona Haglund, Hans Holmberg, Lennart Leopold och Ingemar Ottosson, ledamöter.

Medlemsblad: Lennart Leopold, redaktör.

Hemsida: Christian Bondeson, web-redaktör.

Medlemsavgift: 100 kronor för enskild medlem, 150 kronor för familj och 1000 kronor för juridisk person. Engångsavgift för ständigt medlemskap är 2000 kronor (gäller ej juridisk person). Bankgiro 5584-8147.

Sponsor: Kristianstads Sparbank